

ИСТРАЖИВАЊА

УДК: 303.2:32.01

Примљено: 25. августа 2009.

Прихваћено: 15. септембра 2009.

Оригинални научни рад

Српска политичка мисао

број 3/2009.

год. 16. vol. 25.

стр. 135-156.

Вера Арежина-Ђерић¹⁾

Академија за дипломатију и безбедност, Београд

СПЕЦИФИЧНОСТИ МЕРЕЊА У ПОЛИТИЧКИМ НАУКАМА

Резиме

У раду се истичу проблеми мерења у политичким наукама, и нека битна питања која се односе на проблеме дефинисања појма мерења, пре свега предмета мерења, елемената, процедуре мерења, као и квантитета и квалитета.

Аутор предлаже концепт процеса и система мерења у политичким и друштвеним наукама.

Кључне речи: мерење, политичке наука, предмет мерења, процедура мерења, квантитет, квалитет, скале,...

1. ОПШТИ ПОЈАМ МЕРЕЊА И ПРЕДМЕТА МЕРЕЊА

У основи појма мерење налази се мноштво стварних друштвених чињеница из којих се овај појам, његов обим, садржај и значење изводе. Стога је процес поимања и дефинисања овог појма као општег, стално отворено гносеолошко, епистемолошко, логичко, а нарочито методолошко питање. Ако је истинита поставка да

1) Др Вера Арежина-Ђерић је доцент на Академији за дипломатију и безбедност, Београд, где држи наставу на предмету Методологија политичких наука.

се наука састоји из предмета и метода науке, а да у савременом свету има више стотина наука и научних дисциплина, онда је мерење проблем и методолошко питање повезано са њиховим предметом (као са предметом мерења) и са методом науке и методологијом која га изучава и као предмет и као процедуру сазнања.²⁾

Појам мерења помиње се још у разматрањима Питагоре³⁾ и његове питагорејске школе, Сократа, Аристотела, и многих других античких мислиоца. Према Аристотелу, „сваку државу чине одређени квалитети и квантитети. У *квалитете*, он убраја: слободу, богатство, образовање и племенито порекло, док као *квантитет* наводи: бројност. Према њему, расподела тих особина унутар једне државе, чини одређено уређење.“⁴⁾

У целокупној стварности – природне творевине су основа укупних облика живота, па и људског друштва. Међутим, људско друштво ствара и сопствене творевине које се ослањају на творевине природе, али тако што их комбинују, трансформишу у нешто друго, уништавају или селективно развојно утичу на њих. При том, опште је познато да се може мерити само оно о чему постоји друштвено сазнање или оно чијим се мерењем може остварити друштвено сазнање.

На основу тога, могуће је разликовање мерења: (а) у природним и (б) у друштвеним наукама.

(а) Проблем мерења у *природним наукама* је решен, јер је једноставно одредити предмет мерења, а то су појаве у природи.

(б) Међутим, проблем мерења је очигледан у друштвеним наукама, где постоје различита схватања:

2) Милосављевић С., Радосављевић И., *Основи методологије политичких наука*, Службени гласник, Београд, 2006, стр. 33: „Битан део сваке науке је њен метод. Као и предмет науке, метод науке је предмет научног сазнања, односно предмет научног истраживања. Наука која се посебно бави научним истраживањима метода (начина којима се истражује) која стиче научно сазнање о методама, назива се методологија. Дакле, *методологија је наука о методама стицања научног сазнања односно о методама научног истраживања*.“

Видети више: Термиз Ц., *Методологија друштвених наука*, ТКД „Шахинпашић“, Сарајево, 2003; Милошевић Н., Милојевић С., *Основи методологије безбедносних наука*, Полицијска академија, Београд, 2001.

3) Кршенцо Ј., *Историја грчке филозофије - предсократовци*, Светови, Нови Сад, 1991, стр. 52-57. За Питагору првобитни елемент Универзума је број - број 10 (*tetraktys*), који представља „божанску суштину“.

4) Аристотел, *Политика*, четврта књига, BIGZ Publishing, Београд, 6. изд., 2003.

- прво, настало је `30-их година 20-ог века, заступали су Лазарсфелд, Левин, Морено и други, сматрајући да се друштвене појаве могу мерити;
- други, тзв. „квантитативни правац“ инсистира да се све појаве могу мерити, а оно што се не може мерити, и не спада у науку.⁵⁾ У неке представнике овог схватања убрајају се Андерсон који је допринео развоју овог схватања са својим математичким моделом формалне организације и Ричардсон, који је израдио математички модел о сукобима међу нацијама;
- осим поменутих, постоји и треће схватање, према коме се не могу истраживати све друштвене појаве применом математичких метода, због специфичности друштвених наука. Дакле, према овом схватању, у друштвеним наукама не може се све мерити, посебно не друштвени процес. Наиме, могу се мерити само неки аспекти друштвеног процеса (трајање, број компоненти, и сл.). Међутим, за сада се не могу се мерити суштинске квалитативне и квантитативне и нематеријалне одредбе! На пример, да ли се могу мерити: душа, срећа, и слично? Код мерења среће, познате су квалификације: „мање“, „више“, „веома срећан“, међутим то нису права мерења, већ су то логичке валенције, чиме се отвара питање – да ли су логичке валенције специфични облици мерења?

У друштвеним наукама, као и у оквиру политичких наука, многи аутори, као на пример, Ђурић, Кемпел, Расел, В. Милић, М. Николић, Ж. Ристић, М. Богдановић,⁶⁾ и други, настојали су да дефинишу појам мерења.

Тако је мерење за *М. Ђурића*: „придавање нумеричких вредности предметима или појавама с обзиром на неко њихово обележје које може бити различито изражено“.⁷⁾ Ова дефиниција М. Ђурића није довољно прецизна. Оправдано се може поставити пи-

5) *Социолошки лексикон*, Савремена администрација, Београд, 1982, стр. 357-358.

Смиљанић-Чолановић В., „Социометрија“, у зборнику: *Методологија истраживања друштвених појава*, Институт за криминолошка и криминалистичка истраживања, Београд, 1963, стр. 471-472.

6) Видети: Богдановић М, *Методолошке студије*, Институт за политичке студије, Београд, 1993; Богдановић М, *Квантитативни приступ у социологији*, Службени лист СФРЈ, Београд, 1981.

7) Ђурић М, *Проблеми социолошког метода*, Савремена школа, Београд, 1962, стр. 105-106.

тање – да ли се мерење може свести само на придавање нумеричких вредности појавама?

Потпуну дефиницију мерења дали су *Милосављевић Славомир* и *Радосављевић Иван* у делу „Основи методологије политичких наука“ када указују да је „мерење процедура систематског утврђивања квантитативног својства неке појаве дефинисаним и одговарајућим мерама и мерилима.“⁸⁾

На основу тога, *чиниоци мерења* су следећи:

- „(1) *предмет мерења* чија се својства строго дефинишу општом дефиницијом којом се конкретизује оно што ће се мерити;
- (2) *мерила* којима ћемо, као оформљеним инструментима извршити мерење односно мерити;
- (3) *мера* као јединица којом се утврђују и изражавају величине – количине и које су уграђене у мерила;
- (4) *процедура* којом се успоставља систематски однос између предмета мерења, мерила и мере;
- (5) *мерилац*, субјект који изводи мерење, применом мерила и методе.“⁹⁾

У политичким истраживањима, мерење је неопходно јер су чести искази: *број, количина, удаљеност, трајање, брзина*, и сл. Сви ти искази, као и други искази указују на одређене ВЕЛИЧИНЕ које се могу утврђивати, тј. мерити на разне начине. А без утврђивања величине, друштвене појаве се не могу научно сазнати. На пример, „*Политичка партија која је основна пре „n“ година, данас има „x“ чланова.*“ Да ли на основу тога можемо да знамо политичку снагу те партије? И да ли можемо да знамо који је број освојених мандата те партије у скупштини?

У основи мерења суштинско је утврђивање разлике – истоности - количина (ма у ком облику биле изражене) неким унапред дефинисаним мерилом и поступком мерења. Дакле, *мерење* се може дефинисати као људска делатност, сложена, процесна, (процедурална) и структурна.

На основу тога, могли би, уз извесна упрошћавања да као *елементе* сложеног процеса мерења наведемо: 1) ситуацију, 2) субјекте, 3) разлоге, 4) делатност, 5) методе и средства, и 6) ефекте и последице.

8) Милосављевић С., Радосављевић И., *Основи методологије политичких наука*, Службени гласник, Београд, 2003, стр. 571.

9) Исто, стр. 595.

1) У одређеној *ситуацији* у одређеном субјекту настаје потреба за мерењем. Ситуацију чине *услови* и *узроци* у којима се мерење, као процес одиграва (а који изазивају потребу за мерењем). Није потребно посебно доказивати да се ниједна друштвена појава не одиграва изван неких и некаквих природних и друштвених услова. У вези с тим, констатујемо да постоје мерења у датим природним и друштвеним условима, затим мерења у модификованим или посебно одабраним условима и мерења у вештачким условима.¹⁰⁾

На пример, ситуација може бити: *повољна* или *неутрална* или *неповољна* за неку појаву и (или) процес. Пошто се говори о мноштву услова, увек неки услови имају својство тих поменутих. Како се долази до квантификације услова? Неки услови су довољни и нужни. Али шта је то довољно? Како су услови нужни? На пример, за рад хидроцентрале одређене величине и одређеног капацитета, потребна је: а) вода, односно одређена количина воде; б) брана; в) одређен пад; и г) турбине одговарајућег квалитета. Та ситуација се може измерити и математички прорачунати, након чега се само констатују разлике. Зашто? То су једноставни, мање или више, у физици познати процеси (то је механика).

Али шта су нужни и довољни услови да се једна мушка особа заљуби у једну женску особу? Који су нужни и довољни услови да мајка жртвује своју децу или да деца омрзну родитеље? Који су нужни и довољни услови да се неко определи за партију „а“, а други за партију „б“, а ишли су у исту школу и имали исти хоби - фудбал? Шта су нужни и довољни услови да субјект међународних односа „а“ има интересе „х“, а субјект „б“ интересе „у“, и иако сви имају егзистенцијалне потребе, како се онда ти интереси разликују?

2) *Субјект* констатује потребу за мерењем и утврђује предмет мерења. То подразумева откривање битних својстава, особина предмета мерења, као што су: материјалност или, за разлику од тога, интелектуалност, духовност, итд. као и агрегатно стање;

Потребно је разликовати *две улоге субјеката*, а то су: (1) *мерачи*, односно субјекти који обављају мерења, и (2) субјекте који су подвргнути мерењу, а које називамо *меренима* (*мерени*). Између мерача и мерених постоји и једна прелазна категорија – то су *аутомерачи* - субјекти који истовремено остварују обе улоге.

10) Милосављевић С., Радосављевић И., *Основи методологије политичких наука*, четврто изд., Службени гласник, Београд, 2008. Аутори као део плана експеримента наводе: „(6) евидентирање и мерење резултата експеримента“; Видети више: лабораторијски, природни, и ex-postfacto експеримент, стр. 540-547.

Мерачи се веома разликују: могу бити индивидуални/колективни, професионални/аматерски, институционализовани/приватни, компетентни и некомпетентни, итд. Такође, постоје и специјалне институције чији је главни задатак мерење. У њих убрајамо Статистички, Хидрометеоролошки завод, Светску здравствену организацију Уједињених нација, пореску управу, полицију, школе, итд.

Међутим, ако се посматра мерење као општи појам, онда се сви субјекти јављају у свим поменутих улогама, али, по правилу, у разним областима, временима и просторима, у разним ситуацијама живота. Довољно је присетити се евидентирања доласка на посао, или пописивача приликом пописивања становништва.

Разумљиво је да у оквиру основних улога, можемо констатовати постојање носилаца *разних функција* – од творца правила мерења, наручилаца, извршилаца и корисника мерења, итд.

3) У било којој врсти мерења, различити субјекти имају различите *разлоге*, као што су: (а) корист, (б) хоби, (в) стицај друштвених околности, (г) добровољни - сопствен избор, до (д) необавештености да је неко објект мерења, и (ђ) принудних разлога. У принудне, убрајамо не само оне који су мотивисане претњом или вршењем разних облика насиља, већ и све оне који су услов за остваривање добробити.

4) У *делатности* које врши субјект – мерач, убрајају се: (1) одлука да обави мерење; (2) бирање одређене врсте мерења; (3) вредновање извршеног мерења; и (4) коришћење резултата мерења.

5) Као *одређене методе и средства*, субјект примењује мерила, захтеве процедуре и одговарајућу технику мерења.

Мерило је оно чиме се нешто мери. При том, треба разликовати јединицу *мере* као мерило (*литар*, за запремину; *килограм*, за масу; *метар*, за дужину; итд.) од *инструмената мерења* у који су уграђене јединице мере – мерила. Зависно од мерила, зависи и *поступак мерења*,¹¹⁾ који чини систем међусобно повезаних радњи у коришћењу инструмената и мерила ради утврђивања количине предмета мерења.

11) Милић В., *Социолошки метод*, Нолит, Београд, 1978, стр. 626-629; „Ипак се у изради сваког мерила мора решити неколико општих методолошких задатака: (1) што прецизније, и по могућности теоријски, дефинисати предмет мерења; (2) пронаћи теоријски адекватне... искуствене показатеље помоћу којих ће се извести мерење; (3) кад год се употребљава неко сложено мерило мора се одредити специфична тежина свих његових саставних делова (пондерисање показатеља); и (4) испитати адекватност и искуствена поузданост мерила. Сви ови задаци се односе на израду мерног инструмента.“

Уколико не постоје одговарајуће технике (инструменти и поступци), субјект прилагођава постојеће или конструише нове. На пример, конструише посебна мерила и посебне поступке у изградњи *мерила* (њиховог ближег одређења), као и изградњу мерних инструмената.

На основу сазнатих одредаба предмета мерења, открива се *мерљивост предмета* тј. да ли се постојећим врстама, типовима, инструментима и поступцима може извршити мерење и с каквим ефектима. Ако је исказивање појаве фактички опазиво и евидентно, појава је мерљива некаквим начином мерења и некаквим, примерним, мерилом и поступцима.

б) *Резултат тј. ефекат* (примене мерила у процедури) мерења је, начелно, *мера*. Појмом *мера* означава се било која количина нечега до које се дошло мерењем.

КВАНТИТЕТ, односно количина је основни општи предмет мерења. Међутим, осим мисаоно, у стварност не постоји, независан квантитет, већ постоји само као количина нечега, неког *КВАЛИТЕТА*, неког својства, особине карактеристике.¹²⁾ Осим тога, сваки квалитет је изражен у неком облику, па се може разликовати од других. Све што се испољава, јавља се као појава у друштвеној стварности, може се мерити ако се утврде одговарајућа мерила, одговарајући инструменти и правила поступања.

У политичким наукама, је због мноштва појавних облика квалитета и квантитета, неопходно утврдити опште предмете мерења. Шта је општи предмет мерења? Општи предмет мерења могу бити све чврсте, течне и гасовите ствари, као и нематеријалне.

Специфичности мерења у политичким наукама огледају се у томе што *материјални предмет мерења* обухватају: јединке људског рода, организације, институције, творевине делања, понашање, и друго; док *нематеријални предмет мерења* обухвата: свест, осећања, ставове, судове, очекивања, надања, жеље, односе, и друго.

12) Мужих В., *Методологија педагошког истраживања*, Завод за издавање уџбеника, Сарајево, 1968, стр. 379; Друга врста обележја, *квалитативна* (називају се и *атрибутивним*), су обележја која се „изражавају ријечима а не бројем. Таква су,... на примјер она о spolu ученика, о школи у коју полази,... Међутим, и географска обилежја могу бити атрибутивна: (нпр. Мјесто рођења), док временска то у правилу не могу бити јер се увијек изражавају бројем. ... Постоји, додуше, и *атрибутивни израз* временског обилежја („сада“, „прије“, „послије“, „данас“, „јуче“, „сутра“ и т. сл.). Међутим, та обилежја се при прикупљању података увијек претварају у нумерички израз.“

Материјални	Нематеријални
<ul style="list-style-type: none"> - јединке људског рода (заједнице) - организације - институције - творевине делања - понашање, итд. 	<ul style="list-style-type: none"> - свест - осећања - ставове - судове - очекивања - надања - жеље - односе, итд.

Шта се овде може мерити? Код наведених предмета мерења могу се мерити: *дужина, трајање, тежина (маса) и сила (снага)*. Из њих су, као основних предмета мерења, изведени многи други предмети мерења (на пример, *обим, распрострањеност, интензитет, поновљивост, сукцесивност, учесталост, густина*, итд.). И код материјалних, као и код нематеријалних ствари, могу се мерити: *количина, учесталост и трајање*. На пример, до *сознања о мери* *рама количина* разних појава стварности долази се разним мерењима, у којима су прилагођене процедуре, мерила и мере. Међутим, у свим случајевима и у свим врстама мерења *основни принципи* су стандардизованост, релијабилност и ефикасност.¹³⁾ На пример, *принцип стандардизованости* може се схватити као захтевана тј. стандардна – дакле, унапред утврђена мера у систему мера. С друге стране, то се може схватити и као примена стандардизоване процедуре која, у начелу гарантује ваљаност мерења и мере као резултата мерења. Као пример сложених стандарда, можемо навести *еколошке стандарде*, и то *серије стандарда ISO 14000*.¹⁴⁾

Прва специфичност мерења у политичким наукама је предмет мерења. Дакле, у политичким наукама, најважнији предмет

13) Видети више: Гуд В., Хет П., *Методи социјалног истраживања*, Вук Караџић, Београд, 1966, стр. 221-223, 233-235.

14) Међународне еколошке стандарде ISO 14000 чине групе стандарда, и то: еколошког менаџмента, еколошког проверавања, еколошког обележавања, оцењивања еколошког учинка, оцењивања животног циклуса, и други, којима се утврђују захтеви за управљање заштитом животне средине и утврђивањем утицаја одређених производа и услуга на животну средину. Тако се, на пример, међународни стандард за управљање животном средином 14001, примењује у неколико фаза: (1) дефинисање еколошке политике одређене организације; (2) Процена утицаја одређених производа и услуга на животну средину и планирање програма за побољшање еколошког учинка; (3) Примена система еколошког управљања у нормалним и ванредним условима; и (4) Преиспитивање резултата и одређивање нових циљева од стране руководства одређене организације. Видети: Стевановић Бранка, и др., *Енциклопедија – Животна средина и одрживи развој: књига тачних одговора*, Београд, Ecolibri; Српско Сарајево, Завод за уџбенике и наставна средства, 2003, стр. 417.

Видети више о еколошким стандардима у: Арежина В., *Проблеми мерења еколошке безбедности*, докторска дисертација, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, 2008, стр. 35-39.

мерења су *мерења моћи и власти*,¹⁵⁾ која су сложена због тога што се морају обављати индиректним путем, путем посредних појава непосредно манифестних, које се могу идентификовати.

Друго, што је такође веома сложено, то је *положај одређених политичких субјеката унутар државе, као и на међународном плану*.

Треће, то је *сагласност интереса и воља индивидуалних и колективних субјеката* у сложеном систему владавине већине.

Четврто, то је *степен независности и самосталности државе*.

Пето, предмет мерења у политичким наукама је стварна улога и утицај политичких партија у вишепартијском, али и у једнопартијском систему.

Шесто, то је декларативна и стварна оданост одређеним идеологијама, системима вредности и одређеним политичким субјектима.

Листа предмета мерења у политичким наукама би се могла сматрати веома дугом, ако не и бескрајном, јер се мора мерити све чему се може ставити предзнак „политичко“, што је у савременом свету веома тешко ограничити, јер се политика и право баве готово свим компонентама људског живота. То се најбоље види на једном једноставном, најчешћем примеру, као што је доношење закона у Скупштини Републике Србије. Наиме, потребно је мерити тј. утврдити колико има посланика, колико посланичких група, колико разних скупштинских одбора, скупштинских комисија; затим, колико има иницијатива, преднацрта, нацрта, предлога закона; затим колико има иступања посланика током расправе, колико има амандмана. Слично је и код гласања, јер је потребно утврдити колико посланика је гласало: (а) за; (б) против, и (в) колико је било уздржаних. Осим тога, потребно је мерење гласачке базе коју ти посланици представљају, као и мерење времена о иницијативи да се закон доноси, мерење времена предлога закона скупштини до, мерење времена које је потребно за гласање.

Све друге специфичности мерења у политичким наукама, произилазе из специфичности око предмета мерења.

15) Јовановић С., *О држави*, Геца Кон, Београд, 1922, стр. 9-30.

2. СПЕЦИФИЧНОСТИ ОСНОВНИХ ВРСТА МЕРЕЊА И СПЕЦИФИЧНОСТИ ЊИХОВЕ ПРИМЕНЕ

Према научном сазнању о мерењу,¹⁶⁾ јављају се три опште врсте мерења: 1. егзактно; 2. конвенционално; и 3. интуитивно.

Све три врсте имају велику примену у политиколошким истраживањима.

1. Код *егзактног мерења*, основа је апсолутна нула. Основни метод је пребројавање, а јединице мерења су природне целине.

Ова врста мерења има велику примену и у друштвеним, односно политичким наукама. На пример, код утврђивања броја држава у свету, броја становника у одређеној држави, броја политичких партија у држави, броја чланова одређене партије, броја рачунара по становнику у одређеној држави, и сл.

2. У основи друге врсте мерења, *конвенционалног мерења*, је тзв. конвенционална нула која је „друштвеним уговором (конвенцијом) утврђена најнижа тачка од које почиње мерење.“¹⁷⁾

Код конвенционалног мерења, мере су прецизно утврђене: на пример, *мере масе (тежине)* су: *килограм, фунта, унца,...*; *мере дужине* су: *метар, јард, стопа, инч, миља, и наутичка миља*; *мере површине*: *квадратметар, квадратни километар, квадратни јард, квадратна миља*, итд; *мере запремине*: *литар, барел, галон-британски, галон-амерички*, као и код утврђивања временских зона. На пример, *неке земље рачунају средње време по Гриничу (0+1h за Србију, што је средњеевропско време)*.

Ова врста мерења, има велику примену, јер омогућава мерење величина испод тј. мањих од нуле. На пример, код мерења температуре на којој се одржава скуп (по Целзијусу или по Фаранхајту); примењује се и за мерење димензија простора неке појаве или процеса („Поворка је дуга n метара.“); и за мерење сиромаштва или развоја људи. Наиме, 1990. године социолог Махбуд ул Хак формирао је *индекс развоја људи* (Human Development Index – HDI), чији је распон од нула до један, а којим се мере „три димен-

16) Видети: Милосављевић С., Радосављевић И., *Основи методологије политичких наука*, четврто изд., Службени гласник, Београд, 2008; Термиз Ц., *Методологија друштвених наука*, ТКД „Шахинпашић“, Сарајево, 2003; Милошевић Н., Милојевић С., *Основи методологије безбедносних наука*, Полицијска академија, Београд, 2001; Николић М., *Мера и социометрологија*, Хегелово друштво – Екумена, Београд, 1992; Мужих В., *Методологија педагошког истраживања*, Завод за издавање уџбеника, Сарајево, 1968; Гуд В., Хет П., *Методи социјалног истраживања*, Вук Караџић, Београд, 1966; и др.

17) Милосављевић С., Радосављевић И., *Основи методологије политичких наука*, четврто изд., Службени гласник, Београд, 2008.

зије развојног концепта, дужина и здравље живота, степен образовања, и висина животног стандарда¹⁸⁾. Иако овај индекс развоја људи примењује Програм за развој Уједињених нација (UNDP) за „процену способности држава да обезбеде добробит и безбедност својих становника“¹⁹⁾, споран је начин израчунавања индекса развоја људи. Тако, на пример, најбржи развој државе са ниском стопом људског развоја, има Непал (1975. HDI индекс био је 0,29, а 2000. године износио је 0.49), док је најбржи развој држава са високом стопом људског развоја има Ирска (1975. HDI индекс био је 0.82, док је 2000. године био 0.92). Да ли се индекс развоја људи (HDI) променио, и у којој мери од почетка светске економске кризе, остаје и даље питање.

3. Основа за трећу врсту мерења - интуитивно мерење је *оцена* или *процена предмета истраживања*²⁰⁾ тј. утврђивања разлика и сличности које се уочавају између одређених предмета (које је засновано на *дефинисаним стандардима* изведеним из резултата примарних мерења појединих фактора и изведених резултанти).

Специфичности код интуитивног мерења су следеће:

- предмет мерења је јасно дефинисан, са упутством о процедури мерења тј. о понашању свих који учествују у мерењу;
- примењује се за веома осетљиве предмете мерења. На пример, за мерење ставова тј. интензитета социјалне дистанце, слагања, итд.
- потребно је више оцењивача и (или) процењивача. Тако, код испитивања, има више испитаника који дају своје одговоре о неком предмету мерења
- мерила и мере су у облику *скала*.

3. СКАЛИРАЊЕ КАО СИСТЕМ МЕРЕЊА – СПЕЦИФИЧНОСТИ У ПОЛИТИЧКИМ ПОЈАВАМА

Скалирање је основна процедура интуитивног мерења, а **скале** су основни инструменти те врсте мерења.

18) Кегли Ч. В., jr, Виткоф Ј. Р., *Светска политика – тренд и трансформација*, Центар за студије Југоисточне Европе, Факултет политичких наука, Дипломатска академија Министарства спољних послова Србије и Црне Горе, Београд, 2004, стр. 359-360.

19) Исто, стр. 360.

20) Даниловић Н., Милосављевић С., *Основи безбедносне аналитике*, Службени гласник, Београд, 2008, стр. 19-23, 141-145.

Термиз Ц., Милосављевић С., „Научни основи савремене аналитике“; видети: ставове као предмет аналитичког проучавања, у: *Аналитика*, Графит, Лукавац, 2008, стр. 97-101.

Постоје следеће врсте скала: (1) номинална; (2) ординална; (3) интервална и (4) рацио скала.

1) *Номинална скала* утврђује да ли постоје разлике у истој класи, али не показује величину тих разлика, зато се и не сматра правом скалом. Номинална скала се састоји од два члана (по правилу), где је „један члан класе је виши него други члан“.²¹⁾

2) *Ординална скала* је скала просте упоредивости једног или више својстава. Код ове врсте скала, постоје разлике које расту од врха ка дну. Међутим, ординална скала не показује величину тих разлика, нема мерне јединице које би то показале, и нема почетну вредност (тачку од које почиње и престаје вредност).

3) *Интервална скала*, има почетну вредност, а мерење почиње од нуле. Осим тога, она показује разлику, тј. растојања између чланова у скали. Мерење у интервалној скали се врши помоћу истих мерних јединица, као што су: бод, оцена, степен, и сл.

4) *Рацио скала* такође има почетну вредност, чиме је слична интервалној скали, али мерење почиње од апсолутне нуле. На пример, „Нула степени Целзијусових није апсолутна тачка мржњења свих течности, већ само воде“, док би пример за апсолутну нулу могао бити: „Кућа нема ниједан спрат“.

Примена скала код политичких појава је велика,²²⁾ посебно код утврђивања разлика и поређења: већи, бржи, јачи, слабији, и сл. Код скалирања политичких појава, највише се користе *скале процена (рејтинг скале)*, а као посебне врсте ординалне скале ставова користе се: а) Богардусова скала, б) Терстонова скала и в) Ликертова скала.

а) Код *Богардусове скале социјалне дистанце* - приказани су степени социјалне дистанце Американаца (њих 1725), према различитим етничким групама (Енглезима, Швеђанима, Пољацима и Корејцима).

У тој скали, континуум социјалне дистанце има седам (7) ставова, и то: 1) *за блиско сродство путем брака*; 2) *за чланове мог клуба*; 3) *за суседе у мојој улици*; 4) *за рад у истом занимању*; 5) *за држављанство у мојој земљи*; 6) *само за посетиоце моје земље*; и 7) *искључио бих их из моје земље*. Код Богардусове скале, не постоји позната нулта тачка, а проблем је што се не зна да ли постоји једнака социјална дистанца између сваке поједине тачке на скали.

21) Милосављевић С., Радосављевић И., *Основи методологије политичких наука*, четврто изд., Службени гласник, Београд, 2008.

22) Арежина В., *Проблеми мерења еколошке безбедности*, докторска дисертација, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, 2008, стр. 99-109.

Друго, поузданост скале се проверава само помоћу неподесне технике тест-ретест.²³⁾

б) У Терстоновој скали – субјекат обележава у скали само оне ставке са којима се слаже тј. са којима је сагласан, и то као: (а) потпуно сагласан; (б) сагласан; (в) неопредељен; (г) несагласан и (д) никако сагласан. Терстон (L. L. Thurstone) је сматрао да уколико се ставе у однос све ставке на скали са свим другим ставкама, можемо да одредимо *учесталост* ставки „са којом се поједина ставка појављује у исто време са сваком другом ставком, коју је такође обележила иста особа“.²⁴⁾

в) За разлику од Терстонове скале, у скалама Ликертовог типа субјекат обележава само оне ставке са којима се слаже. Осим тога, у скалама Ликертовог типа додати су одговори који представљају неслагање и неодређен став. Субјекат треба да постави знак на скали који одражава његово осећање према одређеној изјави са којом је субјект: а) потпуно сагласан, б) сагласан, в) неопредељен, г) несагласан, и д) никако сагаласан.

4. СИСТЕМИ ВРЕДНОСТИ И ВРЕДНОВАЊА

Посебан проблем мерења представљају *системи оријентационих вредности* који усмеравају људско понашање на очување или угрожавање здравља и живота других људи, слобода, итд. ако под појмом *вредност* подразумевамо стање или особине (тј. материјална или нематеријална добра) које људи сматрају добрим и корисним.

Ми, нажалост, нисмо у стању да предложимо *један општи критеријум за вредновање вредности и система вредности* јер у политичким наукама постоји мноштво вредности и система вредности. И када бисмо прихватили да је *интерес*²⁵⁾ општа вредност или ако би смо прихватили *правду*²⁶⁾ (у прилог које се многи декларишу, али је нико до сада као мерило ваљано не операционализује),

23) Гуд В., Хет П., *Методи социјалног истраживања*, Вук Караџић, Београд, 1966, стр. 229-235.

24) Исто, стр. 255-260.

25) *Политичка енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1975, стр. 349-350.

26) *Правна енциклопедија*, 2. књ., Савремена администрација, Београд, 1985, стр. 1212-1213: „правда – начело према коме треба дати сваком оно што му припада. Правду је тешко дефинисати као појам, јер спада у највише апстрактне појмове, а још је теже одредити шта је у пракси праведно, јер се мишљења о томе разликују, тако да оно што је за једног праведно, за другог није. ... и схватања о правди се мењају у зависности од промена у друштву и у положају класа, скупина и појединаца.“

сусрешћемо се са многим тешкоћама због разних схватања и дефинисања праведности. Да ли је убијање другог злочин или херојство? Да ли је терориста – самоубица, одани верник, злочинац или праведник? Да ли је право израз правде, моћи и силе, или интереса чије уважавање намеће?

Било шта од овога да прихватимо као општи критеријум вредновања вредности, наићи ћемо на оспоравање неке супротстављене стране.

Стога, је наш *полазни систем* следећи:

1. *Идентификовање битних чинилаца одређене појаве и (или) процеса* – У савременом друштву постоје многе нове појаве и промене у неким старим. На пример, у области електрике и електронике *нанотехнологије, биотехнологије, клонирања, акцидента*, итд.

То је сталан (континуиран) процес који је услов да се направи листа безбедносних и угрожавајућих чинилаца и односа између њих; како би се формирала листа објеката – предмета мерења.

2. Овако оформљену листу *вредновати тј. сваком чиниоцу придати одређену вредност* (број бодова, оцену или неку другу ознаку вредности) погодну за израчунавање односно њеном угрожавању у одређеном односу и ситуацији о чему се могу формирати стандарди. На пример, *политичка вредност* може се теоријски мерити и изражавати интервалном скалом. За мерење *неједнакости*, битни су: неједнакост у политичком смислу која проистиче из неколико вредносних категорија, као што су моћ, богатство, стручност, част, физичко и духовно здравље, и др.;

3. На основу тако вредноване листе, прилагођеним поступцима, сличним онима у процедури примене Терстенове скале, *оформити стандардизовану интервалну скалу* (или можда само рејтинг скалу). Иако тако нећемо доћи до потпуно поузданог сазнања о некој појави и (или) процесу, доћи ћемо до основаног оријентационог сазнања високе вероватноће.

Неспорно је да је људски живот највиша вредност, ако је то у основи људских права, као једне универзалне вредности, онда се поставља питање ко у међународном праву има право да ради сопственог интереса угрожава интересе више земаља и њихових житеља? Да ли је то облик рата?

Целокупан концепт мерења у друштвеним наукама може се демонстрирати на примеру недостатка гаса у Европи.

Услови: временски услови: зима, са температуром до -10 степени Целзијуса; недостатак гаса у многим европским земља-

ма, ограничена експлоатација необновљивих ресурса, унапређење развоја обновљивих извора енергије – сунчеве и енергије ветра, као што су изградња ветро-паркова у Француској, Шпанији, итд. Осим временских услова, потребно је утврдити и друштвено-политичке услове, као и друштвено-економске, што је посебно комплексно у условима светске економске кризе.

Субјекти: Мерење ставова, и то: представника Европске уније, Украјине, Русије, директора предузећа које доводи гас до Европске уније (преко Украјине), и др.

Зависно од различитих субјеката, *мотиви, циљеви, интереси* су веома различити.

И делатности: су такође разноврсне, и могу бити: испорука гаса, ограничење испоруке гаса и укидање испоруке гаса, преговори, склапање споразума и уговора о испоруци гаса, изазивање економске штете, фаворизовање одређених привреда и одређених политичких снага, и друге.

Сходно томе, *средства и методе:* су различите. То могу бити различити облици сарадње разних субјеката али и различити облици притисака, у облику подизања цена гаса, смањења квота, претња напуштања договорене трасе за испоруку гаса, изградња друге трасе за испоруку гаса, разноврсне кампање у међународним односима, употреба и злоупотреба медија, и друго.

Ефекти: Политичка одлука следи резултате мерења: а) степена и карактеристика угрожености, техничко-технолошке и друге могућности примене неких средстава превентивне, куративне и посткуративне заштите одређене ефикасности (која се мери скалом дефинисаних ефеката); материјалним, финансијским ефектима тј. односом трошкова и добити) и оценом евентуалне политичке опортуности.

Мерење у доношењу политичких одлука, по правилу, треба обавити у три области политичког делања. Прву област чини законодавна делатност. Другу, економска и трећу, социо-политичка. У свим тим областима предмет мерења су *два кумулативна ефекта:*

(1) мера захтева нормативно изражена, и

(2) мера извршених захтева важећих норми у квалитативном и квантитативном смислу. И овде су у примени све три врсте мерења у разним комбинацијама.

Утврђивање мере социо-политичке целисходности обухвата и мерење еколошке безбедности. Он се, у датом случају, своди само на *оцену угрожености* (обима, састава, усмерености, интензитета, вероватноће у настајању штете одређене врсте и обима) и на

оцену (или процену) неопходности предузимања одређених врста акција на сузбијању и онемогућавању загађивања. То је одмеравање „шта је прече“, чиме, када и како.

Има велику примену у политиколошким истраживањима. На пример, код одређивања угрожености:

- а) *изразито висок степен угрожености* – континуирана угроженост, високог, трајнијег или трајног интензитета;
- б) *висок степен угрожености* – континуирана угроженост, променљивог интензитета;
- в) *исти степен угрожености* – стабилног интензитета;
- г) *мали степен угрожености* - периодична угроженост;
- д) *не постоји угроженост*.

Степен угрожености може варирати као *средњи* и *мали* по одређеној мерној скали у којој могу бити коришћени: *смрт, тежина и број обољења одређене врсте, интензитет неугодности*, итд.

У основама логике, постоји подела на разне логике, по валенцијама:

1) двовалентна логика је формална, и зна само за 2 валенције (истинито или лажно);

2) ми се најчешће служимо: поливалентном логиком, где има 9 валенција (позитивних и негативних, а као позитивне постоје: најнижа, могућа, вероватно, извесно, нужно, а све оне показују одређену меру; и

- „могуће је да се нешто догоди“ је тврдња да постоје неке могућности да се нешто догоди.

Када кажете „вероватно“ – то је читава скала вероватноће

И та скала вероватноће се чак исказује уз процентиима.

А познато је да постоји читава теорија вероватноће.

На пример, примена интервалних скала приликом мерења еколошке безбедности је велика. И то, скала за мерење пораста температуре за период 1850-2000, на основу које је приказано, такође: (А) садашње стање и (Б) дата је процена промене температуре,²⁷⁾ према коме се каже за:

А) *Садашње стање*: У последњих 100 година у свету је температура порасла за $+0.7 \pm 0.2^{\circ}\text{C}$. У Европи, дошло је до годи-

27) Арежина В., «Фактори еколошке безбедности», научна конференција „Глобални сигурносни изазови“, Факултет криминалистичких наука - Универзитета у Сарајеву, Сарајево, 16.05.2007.

Арежина В., «Еколошке миграције», *Политичка ревија*, бр. 4/2006, Институт за политичке студије, Београд, стр. 961-976.

шњег пораста температуре за око $+0.95^{\circ}\text{C}$, и то: лети $+0.7^{\circ}\text{C}$ и зими $+1.1^{\circ}\text{C}$.

Б) *Процена*: Уколико се не предузму бројне мере за смањење емисије загађујућих материја, процењује се да ће у свету температура порастати за $+1.4\text{--}5.8^{\circ}\text{C}$ у периоду од 1990-2100. У истом периоду, у Европи се процењује пораст температуре $+2.0\text{--}6.3^{\circ}\text{C}$.

Примарна област државе је деловање политике у циљу заштите од било какве угрожености, па тиме и еколошке угрожености.

У савременом свету, екологија постаје све важнији сегмент политике многих држава, али и многих регионалних као и светске политике.

Данас, многе државе усвајају и примењују еколошке политике у циљу заштите и очувања животне средине. На пример, Србија је усвојила бројне еколошке законе о заштити животне средине, закон о потврђивању Стокхолмске конвенције о дуготрајним органским загађујућим супстанцама,²⁸⁾ Закон о

На нивоу региона, осим сарадње држава Балкана по питању смањења загађења атмосфере, водних ресурса и земљишта, постоје бројни међудржавни споразуми као на пример између Србије, Румуније и Мађарске, по питању одбране од елементарних непогода, пре свега поплава,²⁹⁾ и др.

На глобалном, светском нивоу, највећу улогу има Еколошки програм Уједињених нација (UN Environmental Programm – UNEP), у оквиру кога се примењује еколошки програм примене еколошке политике³⁰⁾ (*Division of Environmental Policy Implementation – DEPI*) у циљу заштите животне средине у многим деловима света. Циљ овог програма је унапређење истраживања посебних подпрограма развоја политике животне средине и права који се односе на

28) «Закон о потврђивању Стокхолмске конвенције о дуготрајним органским загађујућим супстанцама», *Службени гласник РС* 42, 29.05.2009; «Закон о заштити животне средине Републике Србије», *Службени гласник РС*, бр. 135/2004; *Правилник о критеријумима за разврставање отрова у групе и методама за одређивање*, интернет, 06/07/07, <http://www.ekoserb.sr.gov.yu/dokumenti/pravilnici/Pravilnik%20o%20kriterijumima%20za%20razvrstavanje%20otrova%20u%20grupe%20i%20metodama%20za%20odredjivanje....pdf>; *Уредба о статусу угрожене животне средине*, интернет, 18/07/07, www.ekoserb.sr.gov.yu/dokumenti/uredbe/Uredba%20o%20statusu%20ugrozene%20ziv.%20sred.pdf; *Закон о производњи и промету отровних материја*, интернет, 02/06/07, www.ekoserb.sr.gov.yu/dokumenti/zakon/Zakon%20o%20prevozu%20opasnih%20materija.pdf; *Закон о водама*, Сл. гласник РС, бр. 46/91, 53/93, 67/93, 48/94, 54/96, интернет, 13/06/07, www.ekoserb.sr.gov.yu/dokumenti/zakon/Zakon%20o%20vodama.pdf; и др.

29) Арежина Вера, «Еколошке миграције», *Политичка ревија*, 4/2006, Институт за политичке студије, Београд, стр. 970-974.

30) Погледати на интернету: www.unep.org/DEPI.

климатске промене и природне ресурсе, а посебно на воду, земљиште и ваздух. Поред веома важних активности програма примене еколошке политике UNEP-а, његов велики значај је у формирање Међународна еколошка владе.³¹⁾ Наиме, након Светског самита о одрживом развоју који је одржан 2002. године и са повећавањем глобалне међународне сарадње за остваривање одрживог развоја, овај програм је истакао потребу за стварање институција за Међународну еколошку владу која ефикасније може да укаже и/или спречи могуће еколошке претње у свету.

У оквиру еколошког програма примене еколошке политике, воде се бројни пројекти, од којих ћемо указати само на: (а) Глобални програм акције заштите животне околине мора и океана од активности са копна, и (б) Програм за изградњу институција, и др.

(а) *Глобални програм акције заштите животне околине мора и океана од активности са копна (Global Programme of Action for the Protection of the Marine Environment from Land-based Activities - GPA)*,³²⁾ треба да заштити животну околину мора и океана, јер су бројне активности људи на копну довеле до поремећаја целокупне биолошке различитости, посебно у морима и океанима. „Глобални програм акције - GPA“ представља низ концептуалних и практичних смерница на које се државе потписнице (и/или регионалне власти) обавезују да спроводе мере и активности којима се спречава, смањује, контролише и/или уклања загађење мора и океана. Поред бројних агенција, сарадњу на пројекту потписали су и делегати 108 држава и Европске комисије који су преузели обавезу да заштите и очувају екологију мора и океана од негативних

31) Програми „Еколошког програма Уједињених нација“ - UNEP-а www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=43&ArticleID=215&l=en; Међународна еколошка влада, формирана је на основу Одлуке бр. 21/21 Управног савета UNEP-а. Погледати на интернету: www.unep.org/IEG/Background.asp.

Одлуке Трећег заседања међувладиних радних група о међувладиној стратешком плану за технолошку подршку и изградњу институција 02-04.12.2004., Бали, Индонезија и Друго заседање, 02-04.09.2004., Најроби, погледати на интернету: www.unep.org/IEG/Meetings.asp.

32) Циљ „Глобалног програма акције - GPA“ је да спречи уништавање животне околине мора и океана активностима са копна, а државе потписнице треба да: а) утврде и процене: узрок и степен проблема; постојање физичких промена; врсте загађења (отпад, радиоактивне супстанце, тешки метали, и друго) и места загађења (насељена места, обале, загађења атмосфере услед транспорта,...); б) утврде приоритете својих активности; и в) утврде, процене и изабере стратегију ради остварења циљева.

Активности овог програма обухватају: а) глобално процењивање мора и океана, а после Светског форума о водама, које је одржано у марту 2000. у Хагу, и давање прогноза о стању вода на сваких десет година; помоћ националним/регионалним властима у процењивању стања мора и океана; б) глобалну сарадњу око спровођења овог пројекта; и в) спровођење националних/регионалних акционих планова., интернет: www.gpa.unep.org/about/default.htm#tag8, www.unep.org/DEPI/programmes/global_plan.html.

еколошких утицаја са копна. Поред регионалне сарадње држава, за остварење овог глобалног програма од велике важности је развој националних програма.

(б) *Програм за изградњу институција (Capacity Building)*³³⁾ помаже развој и надгледа глобалне, регионалне и способности држава у циљу успешне имплементације и примене посебних регионалних и државних еколошких програма. То се остварује изградњом институција, обезбеђивањем техничке и друге потребне помоћи, посебно у земљама у развоју у циљу имплементације политике животне околине на глобалном, регионалном и државном нивоу.

ЛИТЕРАТУРА

- Арџина Вера, *Проблеми мерења еколошке безбедности*, докторска дисертација, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, 2008.
- Арџина Вера, «Фактори еколошке безбедности», научна конференција „Глобални сигурносни изазови“, Факултет криминалистичких наука - Универзитета у Сарајеву, Сарајево, 16.05.2007.
- Арџина Вера, «Еколошке миграције», *Политичка ревија*, 4/2006, Институт за политичке студије, Београд, 2006.
- Аристотел, *Политика*, четврта књига, BIGZ Publishing, Београд, 6. изд., 2003.
- Богдановић Марија, *Методолошке студије*, Институт за политичке студије, Београд, 1993.
- Богдановић Марија, *Квантитативни приступ у социологији*, Службени лист СФРЈ, Београд, 1981.
- Гуд Виљем, Хет Пол, *Методи социјалног истраживања*, Вук Караџић, Београд, 1966.
- Даниловић Неђо, Милосављевић Славомир, *Основе безбедносне аналитике*, Службени гласник, Београд, 2008.
- Ђурић Михаило, *Проблеми социолошког метода*, Савремена школа, Београд, 1962.
- «Закон о потврђивању Стокхолмске конвенције о дуготрајним органским загађујућим супстанцама», Службени гласник, бр. 42, 29.05.2009.
- «Закон о заштити животне средине Републике Србије, Службени гласник РС, бр. 135/2004; Правилник о критеријумима за разврставање отрова у групе и методама за одређивање, интернет, 06/07/07, <http://www.ekoserb.sr.gov.yu/dokumenti/pravilnici/Pravilnik%20o%20kriterijumima%20za%20razvrstavanje%20otrova%20u%20grupe%20i%20metodama%20za%20odredjivanje...pdf>.
- «Уредба о статусу угрожене животне средине», интернет, 18/07/07, www.ekoserb.sr.gov.yu/dokumenti/uredbe/Uredba%20o%20statusu%20ugrozene%20ziv.%20sred..pdf.

33) Погледати на интернету: www.unep.org/DEPI/programmes/capacity_building.html.

- «Закон о производњи и промету отровних материја», интернет, 02/06/07, www.ekoserb.sr.gov.yu/dokumenti/zakon/Zakon%20o%20prevozu%20opasnih%20materija.pdf.
- «Закон о водама», Службени гласник РС, бр. 46/91, 53/93, 67/93, 48/94, 54/96, интернет, 13/06/07, www.ekoserb.sr.gov.yu/dokumenti/zakon/Zakon%20o%20vodama.pdf.
- Кегли Чарлс. В, јр, Виткоф Јуцин. Р, *Светска политика – тренд и трансформација*, Центар за студије Југоисточне Европе, Факултет политичких наука, Дипломатска академија Министарства спољних послова Србије и Црне Горе, Београд, 2004.
- Јовановић Слободан, *О Држави*, Геца Кон, Београд, 1922.
- Крешенцо Луђано де, *Историја грчке филозофије - предсократовци*, Светови, Нови Сад, 1991.
- Милић Војин, *Социолошки метод*, Нолит, Београд, 1978.
- Милосављевић Славомир, Радосављевић Иван, *Основи методологије политичких наука*, четврто изд., Службени гласник, Београд, 2008.
- Милошевић Новак, Милојевић Саша, *Основи методологије безбедносних наука*, Полицијска академија, Београд, 2001.
- Мужич Владимир, *Методологија педагошког истраживања*, Завод за издавање уџбеника, Сарајево, 1968.
- Николић Михаило, *Мера и социометрологија*, Хегелово друштво – Екумена, Београд, 1992.
- Политичка енциклопедија*, Савремена администрација, Београд, 1975.
- Правна енциклопедија*, 2. књ., Савремена администрација, Београд, 1985.
- Социолошки лексикон*, Савремена администрација, Београд, 1982.
- Смиљанић-Чолановић Вера*, „Социометрија“, у зборнику: *Методологија истраживања друштвених појава*, Институт за криминолошка и криминалистичка истраживања, Београд, 1963.
- Стевановић Бранка, и др., *Енциклопедија – Животна средина и одрживи развој: књига тачних одговора*, Београд, Еcolibri; Српско Сарајево, Завод за уџбенике и наставна средства, 2003.
- Термиз Џевад, *Методологија друштвених наука*, ТКД „Шахинпашић“, Сарајево, 2003.
- Термиз Џевад, Милосављевић Славомир, „Научни основи савремене аналитике“, ставови као предмет аналитичког проучавања, у: *Аналитика*, Графит, Лукавац, 2008.

Vera Arezina-Djeric

SPECIFICS OF MEASUREMENT IN POLITICAL SCIENCES

Summary

This article deals with the problems of measurement in political sciences, and some key issues concerning the problems of defining the

measurement, particularly the object, the elements and the procedure of the measurement, as well as the quantity and quality of it.

Author of the article suggested a concept of the process and the system of measurement in political and social sciences.

Key Words: measurement, political sciences, object of measurement, procedures of measurement, quantity, quality, scales

